

Tako so starši poleg možnosti sofinansiranja šolskega programa, ki so jo že doslej imeli, dobili še možnost neposrednega vpliva na namensko usmerjanje svojega denarnega prispevka. Da bi novost uspešno uvedli, bi morali obvezne izbirne vsebine finančno vsaj toliko vrednotiti kot ostali del programa. Dobro bi bilo najti tako izplačevanje, ki ne bi obremenjevalo šol s tem administrativnim delom.

5. *Zaključek.* Novorojenček mora shoditi. V začetku bo pri pojasnjevanju vsebin, vzpostavljanju stikov in graditvi zaupanja potrebno nekaj dobre volje. Tu bodo šolam prav prišle izkušnje z organizacijo obvezne delovne prakse. Da bo novost dosegla svoj namen, moramo vsi vložiti svojo energijo, ustvarjalnost in dobronamerno sodelovanje. Pri tem ima vsak svoje poslanstvo. Morebitni izvajalci naj z novimi programi obogatijo izbiro; profesorji in organizatorji na šolah naj v skladu z navodili dijake seznanijo s Katalogom, jim omogočijo izbiro in pri tem pomagajo z nasveti; dijaki in starši naj možnost izbire izkoristijo in ji posvetijo dovolj časa.

Ljubljana, 29. julij 1991

Dr. Matjaž
Kmecl,
pisatelj

Brez vrhunskih kulturnih projektov ne bo šlo

Vprašanje: Vsi vemo, da so na poti k neodvisnosti tudi težave. V kulturi pa ugotavljamo, da so težave že od prej, pa vendar: s kakšnimi, predvidevaš, se bomo spopadali poslej? Kako bomo kot majhen narod uveljavljali svojo podobo, tudi svojo kulturno identiteto, v Evropi, ki nima mnogo smisla ne za programirano kulturo, ne za posebno negovanje nacionalne identitete? Kako vidiš naš kulturni jutri ob spremenjenih

ali vsaj spreminjajočih se razmerah? Nam je potrebna kakšna posebna kulturna politika?

*

Kakršnokoli že bo prihodnja Slovenija, bo ostala telesno majhna in zato z vseh strani toliko bolj ranljiva. Bojazen, da bo odprtost v svet prinesla tudi izpostavitve tujemu oziroma mednarodnemu kapitalu in s tem povsem novo nevarnost slovenske kulturne denacionalizacije, je bila v javnosti že izrečena. Najbrž ne bi šlo za trdo agresivnost, kakršno poznamo iz mladonacionalne in militantne Evrope zadnjih dvesto let; prej bi šlo za nekakšno blago, mehko varianto, ki bi ne opozarjala nase in svoje namene z bojevitimi gesli, ki pa bi zaradi velikih tehnoloških in kapitalskih sistemov samodejno stremela v vsakršna poenotenja – najprej jezikovna, potem kriterialna in vsa druga. Zadeva bi se zdela zelo racionalna, logična, nenasilna, zato bi še posebej praktičnim in razumnim Slovincem bolj ali manj ugajala. Prastari slovenski smisel za prilagajanje in mimikrijo, o čemer sem že večkrat pisal, bi pri tem opravil svoje, prav tako majhnostni defetizem – in

bogve res, ali se nam z odprto samostojnostjo res ne bližajo zelo nevarni časi za našo kulturno, na nekoliko daljši rok tudi nacionalno identičnost.

Morda se zdi takšen sklep predramatičen. Mogoče res – vendar le pod enim pogojem: Če se bomo znali Slovenci s smiselno in skrbno pretehtano kulturno politiko pred takšnimi procesi dovolj dobro in učinkovito zavaruвати. To pa pomeni predvsem dvoje: vzdržati dovolj trdno nacionalnokulturno samozavest ter optimalno uresničevati vso nadarjenost in ustvarjalno zmogljivost, kolikor se je na Slovenskem in med Slovenci sproti poraja.

1. Nacionalnokulturna samozavest ni tako samoumljiva, kot sicer radi trdimo. Ni treba pozabiti, da imamo v svoji skupinski podzavesti in zavesti še zmeraj močne panslovanske, ilirsko jugoslovanske in temu analogne recidive ali pa da se pred očmi naše generacije dokončno deslovenizira naša zgodovinska pokrajina, karantanska Koroška. Zdi se, da je tudi posnemovalna prilagojevalnost v angloameriško smer pri nas urnejša in izdatnejša kot drugod: ne gre samo za angleščino kot *linguo franco* na področjih vrhunske znanosti ali za tkim. mednarodne gimnazije in pocestni žargon, estradno kulturo in podobno, stvar lahko poteka mnogo bolj prikrito pa vsaj toliko učinkovito: na televiziji na primer ni več mlajše napovedovalke, ki ne bi govorila obupno po ameriško – skozi nos in deloma falzetno agresivno: neopazno, ta hip še mogoče kot modna razvada, zaradi vplivnosti medija pa kmalu zagotovo kot pravorečni uzus – prihaja do velikih fonetskih sprememb slovenskega jezika (žal ne na boljše!).

Zoper takšno »praktičnost«¹ še najmanj pomaga golo prepuščanje slovenske kulture trgu. Kako je s tem trgom, je bilo že večkrat povedano. V politiki programirane (»planirane«) kulture ga je bilo veliko premalo: znano je, da se takšna kultura hitro zaliže vase, postane samozadostna, »akademska«² in s tem – kar je najhujše – nezanimiva; to pa pomeni, da ni ne družbeno ne kako drugače učinkovita. Po drugi strani pa ne gre pozabiti, da imamo pri osamosvajanju Slovenci najhujše težave prav zato, ker smo s svojo majhnostjo za svetovno gospodarstvo (kapital, politiko) nezanimivi kot trg. Analogija je jasna: za nacionalno kulturo smo trg sami sebi – toda po vseh evropskih merilih premajhen. Če torej nacionalno kulturo potrebujemo za preživetje, jo bomo morali državno organizirano dohranjevati (stihiji privatnega oziroma podjetniškega mecenstva je v takšni funkciji ni mogoče prepuščati). Osnovni obrazec kulturne politike je na tej ravni torej teoretsko preprost: v osnovi trg – ker je to sprotna kontrola zanimivosti in s tem učinkovitosti tkim. kulture, vendar skrbno opazovan in subtilno dotiran, da se ne bi razširile kulturne nekroze, ki bi postopoma paralizirale celoto (s subtilnostjo ni mišljena skopost, pa tudi ne ideološki apriorizem, lobistični privatizem, kriterialna hipokrizija in koruptnost, samovolja – čemur vse po mnogoternih izkušnjah takšen substrat lahko tudi odlično služi).

Posebna subvencijska pozornost bi morala veljati: vsaj dvema kulturnima projektoma letno po vrhunskih mednarodnih standardih – za svet pač ne bomo nikoli zanimivi samo zato, ker smo majhni, revni, miroljubni in ker se smilimo sami sebi (če imamo dve tako sijajni gledališki predstavi, kot sta trenutno Faust ter Odisej in sin, denar za njuno svetovno promocijo ne bi smel biti vprašanje); naša neizkoriščena možnost bi bila ne glede na stroške velika evropska razstava slovanskega impresionizma s slovenskim jedrom; zelo blizu bi bila prezentacija slovenske arhitekture od Mačka do Ravnikarja; s čebelarstvom smo bili premalo ambiciozni; Slovenski oktet

s slovansko liturgijo in kakšnim svetovno znanim solistom – ni nujno, da je to ravno Gedda – je prav tako lahko glasbena atrakcija; itd., govorim na pamet, za ponazoritev; potem jedru osrednjih, nacionalno reprezentativnih ustanov, ki bi bile s svojimi fondi in programi v ponos in ne v javno breme in nerganje – s takimi bi se dalo na koncu koncev tudi resnično tržiti, svet ne mara grajzlarij (Narodna in Moderna galerija s svojimi bogatimi fondi; osrednji muzej naše zgodovine bomo očitno tako in tako prepustili naslednjim rodovom v zidavo); enako velja za druge nacionalne naloge, za knjižne projekte (slovenska enciklopedija) ipd.

Tako v navpičniški logiki.

2. Optimalno aktiviranje slovenske ustvarjalnosti, nadarjenosti in kulturne soudeležnosti (horizontala) pa bi predvsem moralo najprej natančno pregledati vse dobre in slabe izkušnje s polpreteklim policentričnim konceptom – nedvomno je prinesel nekaj dobrih rezultatov in ga ni treba preprosto enačiti z marksistično populističnim proletkultom ali z bebavo polemiko med profesionalno in ljubiteljsko kulturo. S tem da je del namenskih »dakov« za kulturo prepustil občinam, je ta model ogovoril neko zelo široko odgovornost in pobudo; ni prišlo le do ljudskoprosvetnega, »kudovskega« gibanja, temveč so v nekaj letih posodobili vrsto občinskih knjižnic kot krajevnih kulturnih središč, odprli še daljšo vrsto likovnih razstavišč ipd. Res so se kmalu pokazale številne slabosti, regionalizacija in privatizacija kriterijev, prešibek strokovni nadzor, nenamensko trošenje denarja, partikularizem, vendar bi najbrž dobra uskladitev sredotežnega in mnogosrediščnega načela na eni strani združila ves slovenski duhovno dejavni prostor v optimalno delujočo celoto ter na drugi strani močno zmanjšala razdalje med središčem in »provincino«. K temu bi pomagal smiselno zgrajen sistem kulturnih središč različnih stopenj: svojčas smo govorili o slovenski »osi« Nova Gorica/Koper, Ljubljana, Maribor in ob tem o slovenskem »križu« – k prejšnjim še Kranj/Jesenice, Novo mesto, Celje, Murska Sobota, Slovenjgradec/Ravne. »Os« celo vsaj pomalem nastaja še po inerciji iz »starega režima« (kulturni center v mariborskem gledališču, kulturni dom v Novi Gorici). – V podobne logične okvire gre tudi skrb za kulturno dediščino, ki je izjemno pomembna za široko, nacionalno in lokalno, identitetno zavest. Nista pomembna samo cerkev ali graščina, važna je njuna ohranitev, prezentacija in ob tem čim širša in kar najbolj temeljita vednost, znanje o obeh. Rekonstrukcija celjske grofije v nekdanji knežji podobi bi pomenila prispevek k nacionalni in nacionalno kulturni samozavesti – je pa zato tudi finančno zahtevna v nacionalnih dimenzijah. Stara gotska cerkva v Šaleku, danes na sredi Velenja, je seveda del najdragocenejšega slovenskega stavbnega fonda, je pa v poplavi sodobne geometrične arhitekture velenjskega mesta izjemno pomembna lokalnoidentifikacijska umetnina.

V takšne smeri bi morali bržkone nujno, neodložljivo zastaviti kulturno politiko – vsekakor pa ob izhodišču, da nam državna samostojnost prinaša ne le poudarjeno odgovornost, pred katero tudi ni mogoče bežati z lahkotnimi kretnjami in slogani o trgu, še manj nam prinaša razreševalne avtomatizme, vsekakor pa novo, nepričakovano in nenavajeno nevarnost. (Morda to zadnje ne drži: bil bi zelo vesel.)